

Polszczyzna niejedno ma imię. Terytorialne, zawodowe i środowiskowe odmiany współczesnego języka polskiego

Starter:

- ilustracja (mapa): Podział współczesnej Polski na dialekty; zasada stosowności w komunikacji; polecenie odwołujące się do wiedzy ucznia;

Rozdział: Odmiany języka

- kryteria odmiany polszczyzny;

Rozdział: Dialekty i regionalizmy

- wyjaśnienie, czym jest dialekt; dialekty mieszane; kaszubski jako dialekt i język; fotografia współczesna: Tablica informacyjna w językach polskim i kaszubskim; pojęcie gwary, dialektyzmu i gwaryzmu; wyjaśnienie, czym jest polszczyzna regionalna; różnice między językiem ogólnym a odmianami terytorialnymi;

Rozdział: Do zrobienia (I)

- trzy ćwiczenia interaktywne; siedem ćwiczeń otwartych;

Rozdział: Socjolekty

- wyjaśnienie pojęcia socjolektu; profesjonalizmy i żargony w socjolektach;

Rozdział: Do zrobienia (II)

- ćwiczenie interaktywne; osiem ćwiczeń otwartych;

Rozdział: Odmiany stylowe polszczyzny

- charakterystyka stylu potocznego, urzędowego, naukowego, artystycznego;

Rozdział: Do zrobienia (III)

- trzy ćwiczenia interaktywne; cztery ćwiczenia otwarte.

Bibliografia:

- Źródło: Stefan Wiechecki, *Pantofelki z flądry*, dostępny w internecie: <http://gwara-warszawska.waw.pl/wiech/pantofelki-z-fladry-stefan-wiechecki-wiech/> [dostęp 9.03.2022].
- Źródło: Juliusz Kubel, *Blubry starego Marycha*, Poznań 1987.
- Źródło: Ewa Kołodziejek, *Człowiek i świat w języku subkultur*, Szczecin 2006, s. 50.
- Źródło: Jan Miodek, *O śląsko-ogólnopolskich homonimach*, „Wiedza i Życie” 1998, nr 12.
- Źródło: Bartek Chaciński, *Słowo na wolnym*, „Polityka” 7.02.2014.

Przeciętny Polak, znający swój język ojczysty, potrafi posługiwać się jego kilkoma odmianami. Wybór konkretnej z nich zależy od tematu, sytuacji, okoliczności komunikacji, cech odbiorcy i relacji łączących go z nadawcą. Inaczej mówiąc: naszą komunikacją rządzi zasada stosowności, znana już od czasów starożytnych jako zasada *decorum*.

Aby zrozumieć poruszane w tym materiale zagadnienia, przypomnij sobie:

- dwie osoby z twojego otoczenia, posługujące się polszczyzną, ale różniącą się od używanej przez ciebie. Wyjaśnij, na czym polegają te odmienności i z czego wynikają.

Odmianny języka

Język polski jest wewnętrznie zróżnicowany, co oznacza, że możemy wyodrębnić jego różne odmiany. Podstawową odmianą jest język ogólny, zwany też ogólnopolskim lub ogólną

odmianą polszczyzny, która ma charakter uniwersalny i powinna być znana wszystkim osobom mówiącym po polsku. Poszczególne odmiany wyróżnia się natomiast ze względu na rozmaite kryteria.

Najważniejsze kryteria odmiany polszczyzny:

1. **Kanał komunikacyjny** – odmiana mówiona (ustna) i pisana. Każda z nich może być realizowana w wariantach starannym i swobodnym.
2. **Terytorium** – dialekty, gwary i odmiany regionalne.
3. **Przynależność do grup środowiskowych** – socjolekty, profesjolekty, slangi (żargony). Wyjaśnienia terminów znajdziesz w dalszej części lekcji.
4. **Style funkcjonalne** – sposoby kształtowania wypowiedzi uzależnione od sytuacji komunikacyjnej. Różnią się przede wszystkim cechami gramatycznymi (np. budową zdań) i doбором słownictwa. Najczęściej wyróżnia się styl potoczny, artystyczny, urzędowy (kancelaryjny, administracyjny) i naukowy. Często też wspomina się o innych stylach: publicystycznym, religijnym, biblijnym, retorycznym i popularnonaukowym. Ponadto style tekstów można podzielić na oficjalne (formalne) i nieoficjalne (nieformalne).

Dialekty i regionalizmy

Odmiany terytorialne języka polskiego to przede wszystkim dialekty i gwary, czyli warianty polszczyzny charakterystyczne dla mieszkańców wsi. **Dialekt** to język ludności wiejskiej obejmujący duży obszar kraju – cały region. Na terenie Polski można wskazać pięć dialektów: wielkopolski, małopolski, mazowiecki, śląski i kaszubski. Są też takie regiony, w których nie dominuje żaden z wymienionych dialektów, np. terytoria na zachodzie i północy Polski odzyskane po zakończeniu II wojny światowej. Na obszarach tych występują nowe dialekty mieszane.

Warto dodać, że jeden z wymienionych dialektów – kaszubski – ma podwójny status: traktuje się go również jako odrębny język. Z prawnego punktu widzenia określany jest jako język regionalny. Według Głównego Urzędu Statystycznego posługuje się nim obecnie ponad 100 tysięcy osób. Języka kaszubskiego można uczyć się w kilkudziesięciu polskich szkołach, a od 2005 roku istnieje możliwość zdawania matury z tego języka. Po kaszubsku wydaje się książki, czasopisma, odprawia się msze święte, a w niektórych gminach na Pomorzu został on wprowadzony do urzędów jako język pomocniczy. Obecnie na Kaszubach można też spotkać tablice informacyjne w dwóch językach – polskim i kaszubskim.

Tablica informacyjna w językach polskim i kaszubskim

Źródło: a. nn., domena publiczna.

W obrębie jednego dialektu wyróżnia się kilka **gwar**. Pojęcia tego używa się w odniesieniu do języka mieszkańców kilku lub kilkunastu wsi (np. gwara jabłonkowska). Element językowy charakterystyczny dla danego dialektu i odróżniający go od innych dialektów to **dialektyzm**, a cecha leksykalna lub gramatyczna typowa dla poszczególnych gwar to **gwaryzm**. Przykładem dialektyzmu, charakterystycznego dla Małopolski i Mazowsza, jest mazurzenie, czyli wymawianie głosek *ź, sz, dź, cz*, jako *z, s, dz, c*, np. zamiast *żaba – zaba, szyja – syja, czapka – capka*.

W odniesieniu do mowy ludności niewykształconej poszczególnych miast używa się natomiast terminu **polszczyzna regionalna**, która różni się od ogólnej regionalizmami. Można je usłyszeć w mowie mieszkańców Poznania, Warszawy, Krakowa, miast Śląska czy Polski wschodniej. Przykładowo: mieszkańcy Krakowa używają zwrotu *wyjść na pole*, zamiast ogólnopolskiego *wyjść na dwór*, a w Warszawie na targowisku można usłyszeć *Masz pan dyszkie?*, co oznacza *Czy ma pan dziesięć złotych?* Różnice regionalne przed II wojną światową były też bardzo wyraźne w mowie mieszkańców Wilna i Lwowa – miast usytuowanych wówczas na wschodnich kresach Rzeczypospolitej.

Wszelkie odmiany terytorialne różnią się od języka ogólnego przede wszystkim słownictwem i fonetyką (wymową), w mniejszym stopniu odmianą wyrazów oraz budową zdań i sposobami tworzenia nowych wyrazów (słowotwórstwem). Terytorialne odrębności językowe są jednak coraz słabsze z powodu migracji ludności oraz wpływu mediów.

Do zrobienia (I)

Ćwiczenie 1

Do podanych regionalizmów poznańskich dopasuj ich ogólnopolskie odpowiedniki.

kluka

bratek

świętojanka

kromka

sznytka

nos

skład

kogut

synek

porzeczka

tytka

sklep

czerwona jagoda

chłopak

kokot

poziomka

macoszka

torebka papierowa

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 2

Oto fragment tekstu reprezentującego dialekt wielkopolski. Wyróżnione wyrazy to nazwy owoców. Jak brzmią one w języku ogólnopolskim?

„My, małe knajtry, nie chcieli mudzić czasu na klekoty kole stołu, ino zez kąta wizawis drzwiów do później na przystanek, wsiadłem we w himbe i pojechałem na tę naszą działkę. Między kierzkami **świętojanek** też można sobie godnie pogarować – pomyślałem. Ale na miejscu czekała mnie niespodzianka. Otwieram uliczkę i ino raz szpycę i od razu wiedziałem, że ktoś na działce pekić!

Bo tak: kierzki **angrystu** goluteńkie, po drzuzgowkach ani śladu i co mnie najbarzy ubodło – na drzewku kole altany ani jednej **aprykozy**!!! [...] Obejrzałem dokładnie miejsce zbrodni i doobkoła drzewka znojdłem pełno śladów małych gyrek wew papciach na niskim korku.”

Źródło: Juliusz Kubel, *Blubry starego Marycha*, Poznań 1987.

Ćwiczenie 3

Przeczytaj tekst Jana Miodka o gwarze śląskiej. Wyjaśnij, z czego mogą wynikać nieporozumienia w rozmowie.

„Dobiegła końca trzydniowa konferencja, której gospodarzem był mój polonistyczny instytut. Odprężony, zadowolony z jej organizacyjnego toku, powiedziałem do najbliższej współpracownicy: Wszystko klapnęło! – A co się stało? – zapytała z przestrawieniem koleżanka. W sekundzie się zorientowałem, że odmiennie interpretujemy formę *klapnąć*. Dla mnie wszystko klapnęło to tyle, co 'wszystko zagrało, wszystko się powiodło', dla niej – 'wszystko zrobiło klapę, zbankrutowało, nie powiodło się'. Poróżniła nas słowotwórcza motywacja: ja skojarzyłem dokonaną postać czasownika *klapnąć* z podstawą *klapować* – 'być w porządku, pasować', koleżanka – ze znaczeniem 'doznać niepowodzenia', wywiedzionym od dosłownego: 'paść bezwładnie, upaść' (zmęczony – klapnął na krzesło). Nie wykluczam, że chwilowemu naszemu nieporozumieniu 'pomógł' mój górnośląski rodowód. Tam *klapnąć* na pewno częściej jest używane w znaczeniu 'pasować' niż 'doznać niepowodzenia' (jednym z najpopularniejszych zwrotów niemieckich jest przecież radosne *alles klappt* – 'wszystko klapuje, wszystko gra', więc i tego wpływu na dialekt śląski wykluczyć nie można).”

Źródło: Jan Miodek, *O śląsko-ogólnopolskich homonimach*, „Wiedza i Życie” 1998, nr 12.

Ćwiczenie 4

Na podstawie artykułu *O śląsko-ogólnopolskich homonimach* uzupełnij tabelę.

Wyraz	Znaczenie ogólnopolskie	Znaczenie śląskie
klapnęło		
	karnacja	
		pijany
pukiel		
	kobieta, która często płacze z nieistotnego powodu	

garb

córka

lok

łza

doznać niepowodzenia

ożarty

nadmiernie najedzony

powiodło się, udało się

płaczka

cera

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 5

W podanych zdaniach użyto wyrazów pochodzących z gwary podhalańskiej. Jakie jest ich znaczenie? Aby wykonać ćwiczenie, możesz skorzystać z następujących słowników:

- Jan Gutt-Mostowy, *Mały słownik podhalański – wybór góralskich wyrazów gwarowych*, wyd. III, Wrocław 2002;
- Stanisław A. Hodorowicz, *Słownik gwary górali Skalnego Podhala*, Nowy Targ 2004 i nast.;
- Juliusz Zborowski, *Słownik gwary Zakopanego i okolic*, oprac. i uzupeł. pod kierunkiem J. Okoniowej, Zakopane-Kraków 2009.

Na targowisku gazda sprzedawał **oscypki** i **grule**.

Wartko podążał na **wierch**, podziwiając po drodze **siklawę** i dorodne **smreki**.

Juhas za swoją pracę wolał dostać **dudki** niż **kierpce**.

Ćwiczenie 6

Z fragmentu opowiadania Stefana Wiecheckiego (Wiecha) 'Pantofelki z flądry' wynotuj przykłady elementów językowych typowych dla gwary warszawskiej.

- Słyszałeś pan, panie Krówka, podobnież mamy w te zimę nosić buty z rybiej skóry.
- Co pan mówisz?
- To, co pan słyszysz. Już w Gdyni garbarnie otworzyliśmy, gdzie się węgorze, dorsze i insze sardynki na chrom i giemze przerabia. Ryba, panie szanowny, w ogóle karierę po wojnie u nas robi. Dawniej najwyżej w wilię wrąbałeś pan kawałek szczupaka po żydowsku, a przy piątku dzwونko 'katolika' z cybulką tylko i wyłącznie przez szaconek dla postu. A teraz stale i wciąż rybę się opycha.
- Bo teraz krugom post – trzy razy na tydzień piątek.
- Ryba głowe do inicjatywy prywatnej podobnież wyrabia.
- Ale na buty po mojemu kwalifikacji nie posiada.
- Mówisz pan jak żłób z prowincji, któren gazet nie czytuje. Z węgorza – węża na damskie pantofelki podobnież takiego robią, że niech się najdziksza afrykańska żmija schowa. Z wędzonego łososa masz pan znowuż dla żony kapcie w kolorze cielistem do różowej sukni na lato. Z sardynek i szprotek obuwie dziecinne.
- Czekaj pan, jak pare lat temu nazad byłem nad morzem, podali mnie gdzieś w barze rybe kalekie, z jednej strony tylko mięso miała, a z drugiej ości. Na razie raban podniosłem, bo myślałem, że mnie restaurator kantuje, ale mnie wytłomaczył, że taka jej uroda. Mięso nawet miała owszem sosiste, chociaż tylko z jednej strony. Zapomniałem się tylko knajpiarza zapytać, jak się ta nieszczęśliwa ofiara losu nazywa.
- Flądra.
- Cicho... Nie wyrażaj się pan o rybie z Ziem Odzyskanych, bo za to można sobie ładnie posiedzieć.
- Jakiem prawem – takie ma nazwisko.

- Niemożliwe.
- Skaż mnie Bóg, tak się nazywa.
- No ale dlaczego, powiedz mi pan.
- Podobnie niemoralnego prowadzenia.
- Co pan powiesz? To i między rybami też są takie?
- A co pan myślisz, karp, szczupak nie potrzebuje się zabawić poza domem.
- No faktycznie. Ale z tej szarguli to żadna szanująca się kobieta czótenek nie włoży.
- Dlaczego? Będą nosić – na dancing, na randkie...
- A ciekawość wiesz pan, panie Krówka, z czego będą robić kartkowe kamasze?
- Z ulika w ikre kopanego, bo za demokrate jest między rybami.
- Daj pan spokój, to niemożliwe.
- Pod jakim względem?
- Zanieczyszczenia powietrza... Kto by ta na nogie założył. Z tramwaju pana za mordę wyrzuca. W kościele, w teatrze, na wiecu ludzie nosami kręcić na pana będą.
- Dlaczego? O wiele wszyscy będziemy śledziem podjeżdżać.
- Chyba że wszyscy.
- Monopol Spirytusowy pierwszy to w rządzie przeprowadzi.
- Z jakiego powodu?
- Dzieciak z pana. Jak pan śledzika poczuje, to za czym się pan rozglądasz?

– Za setką wódki.

– No właśnie. Propaganda i informacja.

– Faktycznie. Ale wiesz pan, jedno mnie dziwi, że wszystkiego się sztyblety dzisiaj przyrządza. Lakiery na sosnowych podeszwach, pantofle na samochodowych balonach, a teraz całe parki z rybiej łuski... Że tyż nikomu nie przyjdzie do głowy, żeby z wołów i cielaków skóry ściągać, garbować i buty szyć? Przypuszczam, że dużo gorsze, niż z dorsza by nie byli.

Źródło: Stefan Wiechecki, *Pantofelki z flądry*, dostępny w internecie: <http://gwara-warszawska.waw.pl/wiech/pantofelki-z-fladry-stefan-wiechecki-wiech/> [dostęp 9.03.2022].

Ćwiczenie 7

Przeczytaj podane zdania i wskaż te, w których występują formy regionalne.

1. a) W zimę byłem w Krakowie.
b) W zimie byłem w Krakowie.

2. a) Chodź do tata.
b) Chodź do taty.

3. a) Dzieci bawiły się na dworze.
b) Dzieci bawiły się na dworzu.

4. a) Razem z kolegą wyszliśmy porozmawiać na pole.
b) Razem z kolegą wyszliśmy porozmawiać na dwór.

Ćwiczenie 8

Zapoznaj się z jednym z poniższych filmów:

- 'W ciemności', reż. A. Holland,
- 'Śmierć jak kromka chleba' lub 'Perła w koronie', reż. K. Kutz.

Określ, jaką odmianę terytorialną języka reprezentuje obejrzany przez ciebie film, a następnie wynotuj z dialogów przykłady wyrazów przynależnych do wskazanej odmiany.

Ćwiczenie 9

W podanym tekście zaznacz kolorem wszystkie nazwy ziemniaka. Jakie gwary i odmiany terytorialne reprezentują te nazwy?

czerwony

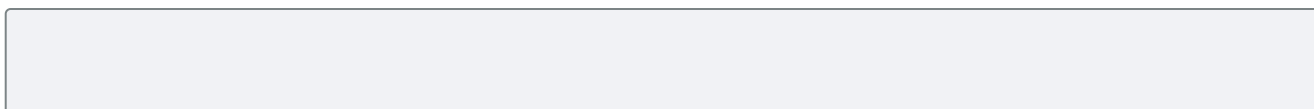
Grule, pyry, barabole
Gbur Teodor pod reglami
Karmi króla komperami,
Stary Karlik perki tuli
I rolady robi z gruli,
A Laurenty z miną hardą
Kroi pyry halabardą.
Prot roluje parasole
I obiera barabole,
Karolina w aureoli
Kartofelki solą soli,
A kto miewa z r kłopoty,
Niech się bierze do roboty.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 10

Przeczytaj modlitwę *Ojcze nasz* w języku kaszubskim lub wyszukaj jej nagranie w internecie. Wskaż różnice między wersją dialektalną a ogólnopolską.

Òjcze nasz, jaczi jes w niebie,
niech sã swiãcy Twòje miono,
niech przyńdze Twòje królestwò,
niech mdze Twòja wòlò
jakno w niebie tak téż na zemi.
Chleba najégò pòwszednégò dôj nóm dzysò
i òdpùscë nóm naje winë,
jak i më òdpùszcziwómë naszym winowajcóm.
A nie dopùscë na nas pòkùszeniò,
ale nas zbawi òde złégò. Amen

Socjolekty

Socjolekt (inaczej gwara środowiskowa) to odmiana języka narodowego ograniczona do konkretnej grupy społecznej. Wszystkich jej członków łączą pewne więzy społeczne, np. wiek, wykonywany zawód, wspólne hobby i zainteresowania, kultywowanie podobnych wartości. Na tej podstawie można wyróżnić m.in. socjolekty: młodzieżowy, studencki, żołnierski, wędkarzy, kulturystów, kibiców piłkarskich, miłośników zegarków. Socjolekty sprzyjają wyrażeniu ekspresji, a także spajają członków grupy. Ponadto posługiwanie się socjolektem ułatwia człowiekowi identyfikację z określonym środowiskiem.

Szczególne miejsce wśród socjolektów zajmują odmiany typowe dla poszczególnych grup zawodowych, czyli **profesjolekty**, np. charakterystyczne dla prawników, lekarzy, marynarzy, bankowców, informatyków, górników. Od języka ogólnego różnią się one słowami, nazywanymi profesjonalizmami, które – w odróżnieniu od specjalistycznej terminologii – używane są w nieoficjalnych kontaktach zawodowych.

Ponadto należy wyróżnić **żargony** (slangi), a więc środowiskowe odmiany języka (np. żargon dziennikarski). Główna różnica polega na zmianach w słownictwie i sposobie nazywania rzeczy i zjawisk, które są szczególnie ważne dla danej grupy zawodowej czy środowiskowej.

Slang jest potoczną odmianą języka, charakterystyczną dla jakiejś grupy osób, np. slang piłkarzy. Gwara przestępcza to grypsera.

Do zrobienia (II)

Ćwiczenie 11

Ustal, który z pięciu socjolektów – kolejarzy, parolotniarzy, aktorów, żołnierzy, piłkarzy – reprezentują poszczególne zbiory wyrazów i powiedzeń.

grać bebeczami, grać do tyłu, grać mocniej, grać sobą, grać twarzą – socjolekt

skracanie pola gry, gra z klepki, kiwka, centra, strzelić w okienko – socjolekt

podać tarczę, ciągnąć na smyku, bydgoska siódemka, dać na kontakt – socjolekt

żagiel, spirala, start klasyczny, przewianie, negatywka, full-stall, alpejka – socjolekt

blaszany beret, iść na michę, honorówka, odpalić wóz, upolować gwiazdkę – socjolekt

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 12

Zgromadź i zapisz jak najwięcej – używanych w gwarze młodzieżowej – nazw:

- a) ocen szkolnych,
- b) przedmiotów szkolnych.

Polecenie 1

Zapytaj rodziców lub opiekunów o – znane im z czasów szkolnych – młodzieżowe określenia:

- a) ocen szkolnych,
- b) przedmiotów szkolnych.

Napisz kilka przykładów takich wyrazów.

Ćwiczenie 13

Przeczytaj tekst zapisany w gwarze przestępczej, a następnie:

- a) Określ cechy użytego socjolektu i charakterystyczne dla niego słowa.
- b) Nie zmieniając treści, przeredaguj tekst, tak by reprezentował on odmianę ogólnopolską.

Siema Ziomek!

Wyknajam na wolę. Miałem wagę i załapałem się na warunek. Peniam o moją starą i Salaję i Dziobusia. Kumam wiarę, że mi pomożesz. Smuga do Zośki poszła. Ponawijaj z nią i truknij że startuję na nowo. Siema, Jasiek

Źródło: Ewa Kołodziejek, *Człowiek i świat w języku subkultur*, Szczecin 2006, s. 50.

Ćwiczenie 14

Określ, z jakiego slangu pochodzą popularne w socjolekcie młodzieży czy w polszczyźnie potocznej wyrazy:

kumać, jarzyć, brehtać, svirować, nawijać, kimać, chajtnąć się, kibel, zadyma, siema.

Ćwiczenie 15

Słowa wymienione w poprzednim ćwiczeniu zastąp wyrazami oficjalnymi.

Ćwiczenie 16

Przeczytaj tekst Bartka Chacińskiego i odpowiedz na pytanie: Jaką opinię (pozytywną czy negatywną) na temat socjolektu hip - hopu wyraża autor? Uzasadnij swoje stanowisko.

„Język polski napędza popularność hip-hopu, a hip-hop pcha do przodu język polski – od ponad dwudziestu lat.”

Polecenie 2

Jeśli należysz do grupy społecznej, której członków łączy jakieś hobby, przygotuj słownik (wyrazy wraz z objaśnieniami) socjolektu tej grupy.

Odmiany stylowe polszczyzny

W zależności od sytuacji komunikacyjnej posługujemy się różnymi odmianami stylowymi polszczyzny. W centrum tego systemu znajduje się styl potoczny, który dominuje w naszych wypowiedziach. Uczniowie, studenci, nauczyciele i wykładowcy obcuja z tekstami naukowymi lub popularnonaukowymi, petenci i obsługujący ich urzędnicy – z kancelaryjnymi, czytelnicy literatury – z artystycznymi, wierni uczestniczący we mszy świętej i nabożeństwach – z religijnymi, a czytelnicy prasy – z publicystycznymi. Scharakteryzujmy poniżej najważniejsze style funkcjonalne polszczyzny.

Styl potoczny – w szerszym rozumieniu postrzegany jest jako neutralna odmiana polszczyzny, służąca porozumiewaniu się w codziennych sytuacjach życiowych, np. w domu, między członkami rodziny i znajomymi. Tak pojmowaną potoczność cechuje zdroworozsądkowe ujęcie tematu, konkretność, a także spontaniczność wypowiedzi i antropocentryzm (człowiek w centrum świata). Obejmuje ona środki używane powszechnie przez większość osób. W węższym znaczeniu potoczność utożsamia się z elementami ekspresywnymi, kolokwialnymi, rubasznymi, brakiem staranności, niedbałością, fragmentarycznością i eliptycznością, dopuszczalnymi wyłącznie w sytuacjach nieoficjalnych. Np. Mama zrobiła pyszne jedzonko.

Styl urzędowy stosowany jest w sytuacji komunikowania się przedstawicieli urzędu lub instytucji z obywatelem (petentem) albo określoną grupą obywateli. Najważniejsze cechy tego stylu to:

- oficjalność,
- precyzja, osiągnięta dzięki terminologii, wyrazom fachowym, które w tym stylu nazywane są kancelaryzmami (np. *zleceniobiorca, powództwo, absencja chorobowa, być obowiązany, dokonać otwarcia, zakład pracy, ewidencja gruntów, rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy*),
- bezosobowość, przejawiająca się w stosowaniu imiesłowów przysłówkowych, form bezosobowych zakończonych na *-no, -to* (*zarządzono, wykonano*), a także konstrukcji *z się* (*informuje się, odwołuje się, stwierdza się, nie dopuszcza się*),

- schematyzm,
- dyrektywność, czyli zobowiązanie odbiorcy do wykonywania określonych czynności; w stylu urzędowym pojawiają się liczne nakazy, zakazy, pozwolenia, stąd częste są takie wyrazy, jak: *należy, trzeba, nie powinien, jest zakazane*, oraz zdania typu: 'Przejdźcie przez tory surowo wzbronione'; 'Po otrzymaniu wezwania należy niezwłocznie stawić się w urzędzie'. Np. Zwracam się z prośbą o udzielenie mi urlopu 3.08.2021 roku.

Styl naukowy – charakterystyczny jest dla tekstów naukowych, zarówno mówionych (np. wykład, referat), jak i pisanych (np. artykuł naukowy, rozprawa naukowa). Najważniejsze właściwości tego stylu to: abstrakcyjność, ścisłość, logiczność i obiektywizm, realizowane za pomocą takich środków językowych, jak: terminy naukowe (czyli wyrazy używane w danej dziedzinie nauki), którymi często są neologizmy lub internacjonalizmy (wyrazy mające takie samo znaczenie w różnych językach), pojęcia abstrakcyjne zakończone na *-ość, -anie, -enie*, zdania wielokrotnie złożone, zwłaszcza złożone podrzędnie i wypowiedzenia rozwinięte, liczne spójniki wskazujące na relacje (*zatem, jak również, jednak, iż, ponieważ*). Ponadto pojawiają się wyrazy i wyrażenia o funkcji metatekstowej, komentujące tekst główny i go organizujące, np. *na początku, reasumując, przejdźmy teraz do, z przeprowadzonej analizy wynika, że*. W tekstach naukowych występują przypisy, cytaty, wykresy, tabele i bibliografia. Obszerniejsze prace, a więc rozprawy, często są podzielone na rozdziały, podrozdziały, paragrafy i punkty. Np. Środek ten przyspiesza granulację, czyli granulowanie tkanki podczas zasklepiania się rany.

Styl artystyczny to odmiana języka używana w literaturze, w której dominuje funkcja poetycka, co oznacza, że tekst zwraca uwagę nie tylko na swą treść, lecz także na formę. Użyte środki językowe podporządkowane są zatem celom estetycznym, ponieważ autorzy, choć korzystają z zamkniętego zbioru środków konwencjonalnych, to w konkretnym tekście wykorzystują je w twórczy, oryginalny sposób. Stąd obecność metafor i innych środków stylistycznych, a także wieloznaczność wypowiedzi reprezentujących styl artystyczny. Np. *Pani moja, kiedyś przychodziła do mnie? I odpowie Wolność: Przychodziłam do ciebie w stroju tych pielgrzymów, a tyś mną wzgardził; idźże więc w niewolę, kędy będzie świst knuta i chrzęst ukazów*. (A. Mickiewicz, *Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego*).

Do zrobienia (III)

Ćwiczenie 17.1

Podane gatunki wypowiedzi przyporządkuj do właściwego stylu.

Styl urzędowy

elegia

wyliczanka

ballada

kwestionariusz osobowy

esej

satyra

Styl naukowy

świadectwo ukończenia szkoły

encyklopedia

plotka

instrukcja

monografia

Styl potoczny

praca magisterska

list motywacyjny

podręcznik

ankieta

tragedia

egzamin

Styl artystyczny

sielanka

zeznanie podatkowe

ustawa

mit

poemat

umowa o pracę

kłótnia

Ćwiczenie 17.2

Oceń, w których sytuacjach posłużono się niewłaściwą odmianą lub nieodpowiednim stylem języka, a następnie popraw błędne zdania.

- a) Ciotka do swojej czteroletniej siostrzenicy: *Martusiu, zdejmij kapciuszki i wskakuj do łóżeczka.*
- b) Petent do urzędniczki: *Kochanieńka, bądź tak uprzejma i zerknij no na ten dowodzik wpłaty.*
- c) Żona do męża: *Czy przeprowadziłeś już kontrolę w lokalu, który zamierzamy użytkować?*
- d) Koleżanka do koleżanki na przerwie: *Oglądałam wczoraj super film. Mówię ci, naprawdę rewelacja.*
- e) Uczennica do nauczycielki: *Niech mnie pani zwolni z lekcji, bo rozbiera mnie jakieś koszmarnie choróbsko.*
- f) Uczeń do egzaminatora podczas matury: *Zastrzelił mnie pan profesor tym pytaniem.*
- g) Klientka do fryzjerki: *Proszę mnie dziś ostrzyć tak samo świetnie, jak zrobiła to pani miesiąc temu.*
- h) Pacjent do lekarza: *Panie doktorze, odczuwam silny ból w lewym przedramieniu.*
- i) Ojciec do trzyletniego syna: *Staszku, nie mogę się dziś z tobą bawić, bo odczuwam silny ból w lewym przedramieniu.*
- j) Nauczycielka do uczniów w czasie lekcji w obecności zaproszonego gościa: *Bardzo proszę o spokój. Nie róbcie mi siary przed obcymi.*

Ćwiczenie 17.3

Dopasuj właściwe nazwy gatunków urzędowych do definicji.

pozytywna opinia o pracowniku
wystawiona przez pracodawcę

list gończy

zezwoleńie na wykonanie pewnych
działań w imieniu osoby, która go
udziela

petycja

pisemna prośba lub postulaty
skierowane do władz

referencje

najwyższy akt prawny w państwie,
ustawa zasadnicza

reklamacja

pisemny opis przebiegu jakiegoś
zebrania, sprawozdanie z niego

pozew

pismo procesowe wszczynające proces
cywilny

konstytucja

zwrócenie się do sprzedawcy lub
wykonawcy wadliwej usługi z żądaniem
naprawienia szkód

protokół

urzędowe ogłoszenie informujące
o poszukiwaniu osób podejrzanych
o popełnieniu przestępstwa

upoważnienie

Ćwiczenie 17.4

Zapoznaj się z regulaminem swojej szkoły, a następnie wypisz z niego wyrazy i sformułowania, które świadczą o:

- a) dyrektywności,
- b) bezosobowości,
- c) precyzji,
- d) szablonowości stylu.

Polecenie 3.1

Wyszukaj w internecie przykładowe CV. Wzorując się na wybranej formie, przygotuj własne CV.

Ćwiczenie 17.5

Na podstawie zacytowanych wcześniej fragmentów artykułu Jana Miodka o gwarze śląskiej, sformułuj trzy argumenty w dyskusji na temat: 'Wielość odmian i wariantów języka źródłem nieporozumień wśród osób posługujących się językiem polskim'.